

ИТАЛО КАЛВИНО КАК Е БИЛ НОВ НОВИЯТ СВЯТ

Превод от английски: Никола Захариев, 1990

chitanka.info

1976 г.

Да се открие Новият свят, както знаем още от училище, е било доста трудно начинание. Но веднъж открит, още по-трудно е било той да бъде *видян*, да бъде разбран като *нов*, напълно *нов*, различен от всичко, което дотогава хората са могли да очакват да открият като *ново*. Естественият въпрос, който произтича от казаното, е: ако един Нов свят бъде открит сега, ще съумеем ли да го *видим*? Ще съумеем ли да отстраним от нашето съзнание всички образи, които сме свикнали да свързваме с очакването за различен свят (образите, създадени от научната фантастика например), за да схванем същината на различията, които биха се появили пред погледа ни?

Някой ще рече веднага, че нещата са се променили от времето на Колумб: през последните векове хората развиха способностите си за обективно наблюдение, старанието си за точност в установяване на аналогии и разлики, любопитство към всичко необикновено и непредвидено — качества, които нашите предшественици от древността и средновековието, изглежда, не са притежавали. Ето защо можем да кажем, че именно с откриването на Америка настъпва промяна в човешкото съзнание по отношение на новото. И именно затова сме свикнали да казваме, че новата ера започва тогава.

Но дали е наистина така? Тъй както и първите изследователи на Америка не са знаели по кои точки ще бъдат опровергани очакванията им и по кой ще бъдат потвърдени, така и ние бихме могли да минем покрай невиждани досега явления, без да си дадем сметка за тях, защото нашите очи и нашето съзнание са свикнали да подбират и каталогизират само онова, което влиза в познатите ни класификации. Може би всеки ден пред очите ни се разкрива по един Нов свят, но ние не го виждаме.

Тези размишления ми минаваха през ума по време на посещението ми на изложбата в парижкия „Гран Пале“ „Америка, гледана от Европа“, в която са събрани повече от 350 картини, гравюри и предмети, отнасящи се до представата, която европейците са имали и са си създали за Новия свят, като се започне от първите сведения след пътешествието на каравелите на Колумб и се стигне до постепенното обогатяване на изследванията и описанията на континента.

Ето испанските брегове, от които крал Фернандо Кастилски дава заповед на каравелите да вдигнат котва. А тази педя море е

Атлантическият океан, който Христофор Колумб прекосява, стигайки до приказните острови на Индия. Колумб гледа от носа на кораба и какво вижда? Шествие от голи мъже и жени, излизащи от колибите си. Изминала е една година от първото пътуване на Колумб и един флорентински гравьор ни представя по този начин образа на онова, за което все още не се е знаело, че предстои да бъде наречено Америка. Никой все още не е и подозирал, че се слага началото на нова ера в световната история, но вълнението, предизвикано от събитието, вече било обзело цяла Европа. Разказът на Колумб за видяното вдъхновил веднага флорентинеца Джулиано Дати за една поема в октави, написана в стила на рицарските песни, и тази гравюра е илюстрация именно към нея.

Онова, което поразило най-много Колумб и първите пътешественици, е фактът, че обитателите на новите земи ходели голи, и това е първото нещо, раздвижило въображението на илюстраторите. Мъжете били рисувани с бради; явно новината, че индианците са голобради, не е била още разпространена. С второто пътуване на Колумб и преди всичко след по-подробните и колоритни доклади на Америго Веспучи към голотата се прибавя и друга отличителна черта, която потресе цяла Европа: човекоядството.

„Когато забелязаха на брега група индианки — разказва Веспучи, — португалците изпратиха от кораба един млад, известен с красотата си моряк, да преговаря с тях. Жените го наобиколиха, галеха го и му се възхищаваха, докато една от тях го издебна отзад, хлопна го с чук по главата и го зашемети. Нещастникът бе отвлечен, нарязан на парчета, опечен и изяден.“

Първият въпрос, който Европа си поставя във връзка с обитателите на новите земи, е: принадлежат ли те наистина към човешкия род? Древната и средновековната традиция разказват за далечни земи, обитавани от чудовища. Но действителността опровергава бързо тези легенди: оказва се, че индианците не само са човешки същества, но са и с класическа красота. Ражда се митът за щастливия им живот, непознаващ нито собственост, нито изнурителен труд, както е било през Златния век и Земния рай.

Изобразяването на индианците минава от грубите гравюри към живописата. Първият индианец, изобразен в европейската живопис, е един от тримата влъхви в една португалска картина, датираща някъде

от около 1505 година, т.е. едва десетина години след пътешествието на Колумб и още по-малко след като португалците слезли на бразилския бряг. По това време все още се смятало, че новите земи са част от азиатския Далечен изток. Традицията изисква в картините за Рождество Христово тримата влъхви да бъдат изписвани с ориенталски одежди и накити. И ето че, след като разказите на пътешествениците дават първите сведения за действителните облекла на тези легендарни жители на Индия, живописците се коригират. Индианският влъхва носи на главата си лъчеобразна корона от пера, каквито се носят в някои бразилски племена, и държи в ръката си стрела от племето тупинамба. И тъй като картината е черковна, персонажът не може да се представи гол: дадени са му на заем жилетка, елече и европейски панталон.

През 1537 г. папа Павел III заявява: „Индианците са наистина човеци... и не само са способни да разберат католическата вяра, но и изгарят от нетърпение да я приемат.“

От Новия свят в Европа започват да пристигат украшения от пера, оръжия, плодове и животни. Ето ни през 1517 г. Един немски гравьор, рисувайки шествие на жители на Калкута, смесва азиатски елементи като слонове и техните водачи, волове с венци от цветя на шиите, и бикове с дълги опашки, с детайли, идващи от новооткритите земи: пера по главите (че даже и цели измислени облекла от пера), бразилски папагал ара, а така също и два кочана царевица — зърнено растение, предопределено да играе такава важна роля в северноиталианската кухня и чиито американски произход ще бъде толкова скоро забравен, че даже у нас ще го наричат „турско зърно“^[1].

Делото на великите картографи от XVI век ни дава възможност да видим не само формата на новите територии, но и да се запознаем с тяхната флора и фауна. Работейки в тесен контакт с изследователите, тогавашните картографи разполагали с информация от първа ръка. Контурите на атлантическите брегове са вече до голяма степен известни и по времето, когато новите земи все още са смятани за придатък на Индия. Така на една сребърна карта от 1530 г. Мексиканският залив е отбелязан като Залива на Катаи, а Южна Америка — като Земя на канибалите.

Названието *Америка* се появява за първи път на една немска карта. Тя е наречена Земя на Америго, тъй като Европа осъзнава

важността на новите открития преди всичко от подробните доклади и описания на Веспучи. Едва след писмата на флорентинския търговец Европа си дава сметка, че онова, което се разкрива пред очите ѝ, е наистина един Нов свят с огромна площ и собствена характеристика.

И ето че на картите Америка се отделя от Азия. От Северна Америка (отбелязвана на тях като Земя на Куба) е позната само тясна брегова ивица и се смята, че тя е съвсем близо до Япония (наричана Ципангри). Названието Америка се дава само на Южна Америка, наричана още Нова земя и обитавана от същите канибали. Континентът вече е добил свои собствени контури, но на него все още се гледа — и по форма — като на бариера, която ни дели от Китай и Индия.

На планисферните карти на Меркатор^[2], създател на нов метод на картографска проекция, названието Америка обхваща и Северното полукълбо и опира до Земята на Треската, както е бил наричан Лабрадор.

Представата на европейците за индианеца остава дълго разделена между два противоречиви мита: мит за щастливия му и природосъобразен живот като този в Едем и другия — за безмилостната му жестокост: мъчения и изгаряне на живи хора. Но същевременно се появяват и признаци на негодувание от жестокостта на испанците, проявила се в изстъпленията и грабежите на конкистадорите.

Истинският лик на индианеца сме могли да видим едва към края на XVI век. Това става благодарение на друг един картограф, англичанина Джон Уайт, който през 1585 г. взема участие в експедицията на сър Уолтър Роли^[3], основател на Вирджиния — първата английска колония отвъд Атлантика. Седемдесет и шестте акварела на Джон Уайт, пазени в Британския музей, представляват първото пряко свидетелство на живописец за американската действителност. Уайт рисувал не само облеклата и различните дейности на червенокожите, но и животните в Северна Америка: игуаната, фламингото, земния рак, костенурките, летящите риби и други най-различни видове на морската фауна.

Фактът, че американската флора и фауна са напълно различни от тези на Стария свят, бил признат много късно от европейците. Колумб донесъл в Испания още от първото си пътуване папагали ара, много

по-големи от африканските, които предизвиквали голямо любопитство и веднага били включени от Рафаел в гротескните декорации на ватиканските лоджии.

Но, общо взето, новите животни от Америка, изглежда, не предизвикали голямо вълнение. Пуйката започнала скоро да се отглежда в Европа, но смесвайки я с токачката, хората погрешно смятали, че е от азиатски произход.

Животното, което поразило най-много въображението на европейците, е броненосецът; дотолкова, че Америка бивала изобразявана алегорично като гола жена, въоръжена със стрела и лък и възседнала броненосец.

Истината е, че европейците очаквали да открият в този огромен клокочещ континент фауна от рода на мастодонтите и затова останали малко разочаровани. Америка е богата на странни животни, но повечето от тях са със скромни размери. С това се обяснява фактът, че десенаторите на гоблени чувствували нужда да прибавят към буйната бразилска флора и фауна животни, които нямат нищо общо с Америка. В гоблените не липсват най-характерните животински представители на Америка като мравояда, тапира, боата, туканите, към които обаче биват прибавяни африкански слонове или азиатски пауни, както и коне от онези, които европейците внасят в Америка.

Също така бавно, но много по-богато на последици било завоюването на Европа от американските растения. Картофът, доматиът, царевицата и какаото, които ще се наложат в земеделието и кухнята на целия Запад, памукът и каучукът, които ще доминират в промишлената продукция, и тютюнът, който ще играе голяма роля в привичките на европейца, много късно биват признати за нови растения. През XVI век естествознанието все още е било основано на гръцките и латинските автори. Ето защо учените били привлечани не от новото и различното, а само от онова, което — с право или погрешно — могло да бъде класифицирано под названията, оставени ни от класиците.

На изложбата е показан един фламандски или немски акварел от 1588 г., който има изключителна историческа стойност, защото представлява първото изображение на картофеното растение, внесено няколко години преди това от Перу в Испания, както и една гравюра — първата печатна илюстрация на тютюневото растение, — публикувана през 1574 г. в Анверс. Малка глава на индианец, която изпуска

облачета дим през странна вертикална лула, напомня любопитната привичка, която — като се започне от Колумб — не е изпускарал да отбележи нито един пътешественик и на която било приписвано ту лечебно, ту токсично свойство.

През XVIII век холандците — след като изгонили испанците от Бразилия и преди на свой ред да бъдат изгонени оттам от португалците — изпращат учени и хора на изкуството да проучват природата на колонията. Алберт Екоут бележи срещата между холандската и бразилската растителност. Дини, акажу, една анона^[4], цвят от пасифлора^[5] и един ананас са изпълнили небето с цяла планина от вкусни и ароматни плодове. Американски тикви и краставици се смесват с европейско зеле и ряпа, сякаш за да чествуват обединението на плодовете и зеленчуците отсам и отвъд Атлантика.

Една картина от Франц Янс Пост, пазена в Лувъра, бележи момента, в който холандската пейзажистика влиза в контакт с бразилската природа. Тук вече наистина ни се разкрива един друг главомайващ свят: едва забележимо военно укрепление на широк и спокоен фон на река; на преден план, сред знойния въздух, разклонен като дърво кактус и едно странно животно (камиаи — най-големият гризач).

От бразилските картини на Франц Янс Пост (XVII век) лъха неспокойният дух на откритието, на смущението пред нещо неопределено, което не влиза в нашите очаквания. Първото впечатление от изложбата в „Гран Пале“ е, че Старият свят възприема по-силно образите от Новия по времето, когато още не знае за какво точно става дума, когато сведенията му са още редки и частични и той се мъчи да отсее действителното от погрешното и измисленото.

През същия този XVII век, когато някои холандски живописци откриват Бразилия, Америка вече се е превърнала в картините на други художници в алегоричен герой: континентът вече е класифициран като една от четирите части на света и като на всяка митологическа фигура му се полагат серия от конвенционални атрибути.

На свой ред вътрешните различия в самата Америка биват отбелязвани чрез една сумарна типология на отделните колонии. За да добие нужните географски познания, Луи XIV още като дете получавал вместо играчки географско-алегорични карти, рисувани от Стефано дела Бела.

От началото на XVIII век Америка става за Европа възплъщение на политически и интелектуални митове: добрия първобитен човек на Русо, демокрацията на Монтескьо, романтичната привлекателност на червенокожите, борбата срещу робството.

Алегорията отговаря на нуждите на Европа да мисли и схваща Америка посредством собствените си схеми, за да направи понятно онова, което е било, и *разликата* или може би вътрешно присъщото на Америка си остава това, че тя — от Колумб до днес — винаги има да каже на Европа нещо, което Европа не знае.

Тази алегорична константа е подчертана в края на експозицията с една френска картина от XIX век, която ни напомня как Статуята на свободата е била замислена и създадена в Париж през периода 1871–1886 г. За нейното осъществяване, освен скулптора Бартолди, работили също и реставраторът на Нотр Дам Виоле Льодук, и инженер Ефел, конструкторът на едноименната кула. Така както днес статуята доминира на фона на небостъргачите, тя се издигала над парижките мансарди, преди да бъде разглобена и пренесена по море в Ню Йорк.

Изложбата спира тук, а може би и не би могла да отиде по-нататък, защото през последните години нещата се промениха. Няма я вече онази Европа, която да гледа на Америка от висотата на своето минало, на своите знания и своята чувствителност: днес Европа носи в себе си не по-малко от Америка, отколкото Америка носи в себе си от Европа, така че интересът да се гледаме прилича все повече на чувството, което изпитваме, застанали пред огледало, способно да ни разкрива по нещо и от миналото, и от бъдещето.

---

[1] На италиански „granturco“. — Б.р. ↑

[2] Жерар Меркатор (1512–1594) — френски географ. — Б.р. ↑

[3] Сър Уолтър Роли (1552–1618) — английски кралски служител, навигатор и писател. — Б.р. ↑

[4] Анона — американско тропическо дърво — Б.р. ↑

[5] Пасифора — декоративно тропическо цвете се растение с много красиви цветове. — Б.р. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.